

Трибуна Аспранта

УДК 342.76

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-2-342-347

Ольга ГІДА[©]

аспірант

(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНСТИТУТУ НАДЗВИЧАЙНИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Висвітлено питання щодо поняття та сутності надзвичайного стану як надзвичайного правового режиму, викладено розуміння поняття правового режиму, а також окреслено характерні ознаки, особливості введення та обмеження, що мають місце внаслідок його настання.

Проаналізовано позиції вчених щодо розуміння поняття правового режиму та встановлено, що науковці часто ототожнюють поняття правового режиму та правового регулювання. Також у ході дослідження було детерміновано, що на сьогодні правовою основою обмеження прав та свобод людини внаслідок введення надзвичайного стану є Конституція України, Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану», інші закони України та укази Президента України про введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях.

Визначено, що правовий режим надзвичайного стану вводиться для усунення загрози та якнайшвидшої ліквідації особливо тяжких надзвичайних ситуацій.

Акцентовано увагу на тому, що запровадження надзвичайного стану жодною мірою не повинно впливати на базові права громадян, що затвердженні Конституцією України; обмежуються лише ті права, що теоретично можуть посилити негативні наслідки надзвичайного стану. Визначено, що введення надзвичайного стану характеризується особливими умовами введення, що передбачені законодавством, а також перерозподілом повноважень та компетенції державних органів, відповідальних за впровадження надзвичайного стану.

Підкреслено, що введення правового режиму надзвичайного стану має відповідати принципам державної, суспільної необхідності, об'єктивності, доцільності та відповідальності за можливі наслідки для держави та суспільства, адже, незважаючи на введення правового режиму надзвичайного стану, людина залишається найвищою соціальною цінністю в державі, та ті обмеження, що визначені законодавцем, не можуть бути підставою для протиправної поведінки стосовно людини.

Ключові слова: надзвичайний стан, правовий режим, правове забезпечення, адміністративно-правове забезпечення, загрози, адміністративно-правовий режим.

Постановка проблеми. У світлі подій, що відбуваються в Україні протягом останніх років, держава повинна мати інструменти та механізми, щоб ефективно діяти в екстремальних умовах.

Захист прав і свобод людини та громадянина, а також захист суспільства в цілому є пріоритетним викликом усього міжнародного співтовариства. Сучасний соціум наповнений елементами безпрецедентних протиріч: з одного боку, наука досягла високого рівня технологій, з іншого – невпинно зростає кількість смертельних захворювань; на планеті люди й досі помирають від голоду; виникають війни, тероризм, загрози для суспільства різного характеру (релігійні, політичні, економічні, екологічні тощо). Показовим прикладом вищезазначеного є події, що відбувалися і продовжують відбуватися в нашій державі останніми роками.

Так, згідно зі статистикою Міністерства охорони здоров'я України, від початку пандемії в Україні було виявлено понад 5,5 млн випадків захворювання, а внаслідок

© О. Гіда, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0006-7655-0166>

d_alpaa@dduvs.edu.ua

хвороби померло 112 268 людей [1]. За даними Національної поліції України, станом на 01.01.2023 з початку збройної агресії РФ слідчими Національної поліції розпочато понад 56,1 тис. кримінальних проваджень за фактами вчинення на території країни злочинів військовослужбовцями збройних сил. З 24 лютого 2022 р. розпочато досудове розслідування у майже 68 тис. кримінальних провадженнях щодо вчинення майнових злочинів в умовах воєнного стану, зокрема крадіжок (65,9 тис.), грабежів (1,8 тис.) та розбоїв. Підрозділами вибухотехнічної служби поліції виявлено та вилучено понад 185,6 тис. боеприпасів (гранат, пострілів до гранатометів, артилерійських боеприпасів, протипіхотних та протитанкових мін, реактивних систем залпового вогню, некерованих та керованих ракет, авіабомб тощо), понад 4,9 т вибухових речовин [2].

Вищенаведені факти вказують на те, що державою мають бути вироблені механізми в екстремальних ситуаціях для подолання негативних наслідків.

Сьогодні через повномасштабне вторгнення держава знаходиться у стані війни, в країні введено правовий режим воєнного стану. Проте навіть після перемоги над загарбником ще залишатиметься ризик настання великої кількості небезпек різного ступеня складності, що вимагатиме від органів державної влади введення правового режиму надзвичайного стану для стабілізації всіх державних процесів.

Правовий режим надзвичайного стану є одним із видів правового режиму, що входить до інституту надзвичайних адміністративно-правових режимів. Такий режим є ключовим аспектом юридичного забезпечення національної безпеки як в Україні, так і в будь-якій розвиненій країні світу. Саме тому питання змісту, сутності та особливостей адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану потребує розширеного вивчення та наукового аналізу.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблематиці особливих правових режимів свої дослідження присвятили такі науковці: О. Кузніченко, А. Славко, І. Голосніченко, Ю. Битяк, В. Завгородня, Н. Коваленко, В. Конопльов, А. Спаський, М. Лазарева, С. Магда, Т. Мінка, В. Настюк, О. Петришин, Р. Миронюк, А. Собакарь та ін. Водночас недостатньо дослідженими залишаються особливості правового режиму надзвичайного стану як елемента інституту надзвичайних адміністративно-правових режимів.

Метою статті є з'ясування сутності, змісту та особливостей правового режиму надзвичайного стану.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабне вторгнення в Україну, щр сталося 24 лютого 2022 р., привернуло увагу всього людства до проблем міжнародного права, державного суверенітету, а також дії держави в умовах надзвичайного та воєнного стану. Все це свідчить про потребу детального аналізу правового режиму надзвичайного стану. Це поняття досить часто зустрічається в законах та інших нормативно-правових актах України. Здійснюючи аналіз наукової літератури з досліджуваної проблематики, нами було встановлено, що вчені та законодавці досить часто використовують термін «правовий режим», вкладаючи різні значення в його сутність. Проте наведене поняття має різні значення, навіть якщо використовується в одному законодавчому полі. Зазначимо, що поняття «правовий режим» виникло в таких галузевих науках, як міжнародне публічне, земельне, цивільне, економічне, адміністративне право тощо. Наприклад, поняття «правовий режим» зустрічається в таких документах:

– п. 7, 18, 19 ст. 91 Конституції України (правовий режим власності; правовий режим державного кордону; правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації) [3];

– ч. 1 ст. 133 Господарського кодексу України (основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їхня господарська діяльність, становлять право власності та інші речові права – право господарського відання, право оперативного управління) [4];

– наказ Державної судової адміністрації України № 79 від 23 травня 2014 р. «Про затвердження форми звітності № 5-ОТ «Звіт про застосування судами Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [5];

– Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 [6] тощо.

Отже, на сьогодні не існує загально визнаного та обґрунтованого розуміння

зазначеного поняття, що свідчить про потребу у формуванні характерних властивостей, ознак та актуальної наукової думки стосовно згаданого визначення. Різняться з цього приводу й думки вчених. Так, Н. Коваленко визначає правовий режим як нормативно закріплений винятковий порядок державного регулювання особливих суспільних відносин, що об'єктивується через структуровану сукупність різноманітних регулятивно-правових методів, комплекс котрих визначено специфікою відносин, що регулюються [7, с. 257].

О. Скакун у підручнику з теорії держави і права зазначає, що саме тип правового регулювання встановлює тип правового режиму [8, с. 496].

Проте слід зауважити й те, що вчена у цьому визначенні ототожнює різні поняття, тобто правовий режим визначає лише як вид правового регулювання. Окрім того, не зазначено суб'єктів забезпечення, мету, механізми застосування правового режиму.

З іншого боку, Ю. Чуприна наголошує, що під адміністративно-правовим режимом слід розуміти специфічний порядок діяльності суб'єктів права у різних сферах суспільного життя, встановлення та регулювання яких відбувається за допомогою спеціальних правових засобів [9].

Імпонує і заслуговує на увагу наукова думка Т. Мінки, яка прагне об'єднати вищезазначені позиції і зазначає, що правовий режим не може бути заснований лише на загальних засадах (типах) регулювання, оскільки правовий режим, образно кажучи, не може зводитися, тобто ґрунтуватися на системі правових норм, де й принципи права, як загальні засади, виявляють свою регулятивну дію. Як елемент правового регулювання, правовий режим є правовою і юридичною категорією, а оскільки правове регулювання становить соціальне явище, то воно не зводиться лише до велінь держави, а тому правовий режим, як ширша категорія щодо юридичного режиму, ґрунтується не тільки на нормах, принципах правового регулювання, відповідно типам, а й насамперед на закономірностях суспільного розвитку, політичного, економічного, соціального, культурного устрою [10, с. 457].

Так само важливо охарактеризувати основні ознаки та особливості правового режиму. Зокрема, в юридичній енциклопедії за ред. Ю. Шемшученка зазначено, що основними ознаками правового режиму є наявність відповідних обмежень, заборон або пільг. Правовий режим виражає нерозривний зв'язок правової форми і змісту врегульованих правом відносин, характеризується моментом стабільності, а визначальною засадою правового режиму є характер його юридичної бази. Нею зумовлюються змістовний і політичний аспекти правового режиму. У загальнодержавному масштабі останній може бути демократичним, авторитарним чи тоталітарним [11].

За словами Н. Коваленко, основними атрибутами правового режиму, що зумовлюють його окремий стан серед інших правових феноменів, є такі: по-перше, це порядок регулювання, впорядкування соціальних відносин, історично викликаний до життя політичним режимом демократії та тісно пов'язаний із політико-правовим режимом законності; по-друге, визначальною рисою правового режиму є його обов'язкова нормативна закріпленість, сформульованість у конкретних нормативно-правових актах; по-третє, правові режими визначаються й санкціонуються виключно державою, яка в особі уповноважених органів зобов'язана ретельно відстежувати нюанси й тенденції розвитку окремих ситуацій, положень і суспільних відносин, що потребують регулювання, крім того, правовий режим являє собою структуровану сукупність регулятивно-правових методів (обмежень, заборон, дозволів, додаткових зобов'язань); по-п'яте, застосування правового режиму – завжди виняток із системного правового регулювання суспільних відносин у державі, пов'язаний із потребою обмежити або, навпаки, надати додаткових прав і повноважень особам у специфічній сфері або в конкретній ситуації. Нарешті, застосування правового режиму має відбуватися з обов'язковими обмеженнями за такими параметрами, як час застосування, територія застосування, об'єкт, суб'єкт [7, с. 258].

Розвиваючи думки вчених, можемо виокремити такі характерні ознаки правового режиму:

- а) являє собою особливий правовий нормативний порядок, що складається і характеризується певним поєднанням правових засобів;
- б) метою запровадження є регулювання суспільних відносин у визначеній сфері;

- в) характеризується наданням суб'єктами регулювання правового режиму певних прав і обмежень відповідно до категорії об'єктів (чітка регламентація поведінки громадян, апатридів, біпатридів, військових, правоохоронців тощо);
- г) характеризується обмеженням у часі і просторових межах;
- д) запроваджується лише законодавчими актами та забезпечуються державою;
- е) встановлює вичерпний контроль за діяльністю органів державної влади, громадських організацій та їхніх об'єднань;
- є) встановлює спеціальний контроль за належним порядком розвитку правовідносин, а також застосування всіх видів юридичної відповідальності за порушення норм, що визначені правовим режимом.

В Україні основний закон, що визначає зміст правового режиму надзвичайного стану, порядок його введення та припинення дії, особливості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах надзвичайного стану, додержання прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб та відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму надзвичайного стану, є Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 [12]. Аналіз визначення надзвичайного стану, наведеного у законі, дозволяє виділити такі найголовніші його аспекти:

- 1) встановлює відповідні обмеження правового статусу особи. В умовах режиму надзвичайного стану вживаються заходи щодо обмеження прав і свобод людини та громадянина. Проте запровадження такого режиму жодною мірою не повинно впливати на базові права громадян, що затверджені Конституцією;
- 2) характеризується особливими умовами введення, що передбачені законодавством;
- 3) обмежує лише ті права, що теоретично можуть посилити негативні наслідки надзвичайного стану;
- 4) введення правового режиму надзвичайного стану має відповідати принципам державної, суспільної необхідності, об'єктивності, доцільності та відповідальності за можливі наслідки для держави та суспільства в цілому;
- 5) перерозподіляються повноваження та компетенції державних органів, відповідальних за впровадження надзвичайного стану.

Висновки. Таким чином, правовий режим надзвичайного стану є одним із видів правового режиму, що входить до інституту надзвичайних адміністративно-правових режимів. Правові режими є ключовим аспектом юридичного забезпечення національної безпеки, проте водночас на сьогодні у правовому полі не закріплено поняття «правовий режим». Немає єдиної наукової позиції щодо його визначення і серед вчених. Предметом правої дискусії стало віднесення цього поняття до певного виду правової категорії, визначення, якою галуззю права регулюється такий режим, тощо. З огляду на виділені ознаки правового режиму схиляємося до наукової позиції, що правовий режим є правовою і юридичною категорією. Правовий режим, як ширша категорія щодо юридичного режиму, ґрунтується не тільки на нормах, принципах правового регулювання, відповідно типам, а й насамперед на закономірностях суспільного розвитку, політичного, економічного, соціального, культурного устрою. Він вводиться для усунення загрози та якнайшвидшої ліквідації особливо тяжких надзвичайних ситуацій. Введення правового режиму надзвичайного стану має відповідати принципам державної, суспільної необхідності, об'єктивності, доцільності та відповідальності за можливі наслідки для держави та суспільства, адже, незважаючи на введення правового режиму надзвичайного стану, людина залишається найвищою соціальною цінністю в державі, та ті обмеження, що визначені законодавцем, не можуть бути підставою для протиправної поведінки стосовно людини.

Список використаних джерел

1. Оперативна інформація про поширення та профілактику COVID-19. *Міністерство охорони здоров'я України*. URL : <https://moz.gov.ua/uk/operativna-informacija-pro-poshirennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-cov19>.
2. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. URL : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_polic_2022.pdf.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
5. Про затвердження форми звітності № 5-ОТ «Звіт про застосування судами Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» : наказ Державної судової адміністрації України від 23 травня 2014 р. № 79. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0079750-14#Text>.
6. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.
7. Коваленко Н. До питання про визначення поняття та ознак правового режиму. *Підприємництво, господарство і право. Серія : Теорія держави і права*. 2019. Вип. 12. С. 254–258.
8. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. Харків : Консум, 2001. 656 с.
9. Чуприна Ю. Ю. Правові основи адміністративно-правових режимів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 29 (2). С. 116–119.
10. Мінка Т. П. Особливості класифікації адміністративно-правових режимів. *Форум права*. 2012. № 3. С. 453–458.
11. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 1 / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998. 672 с.
12. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>.

Надійшла до редакції 03.04.2024

Прийнято до опублікування 26.04.2024

References

1. Operativna informatsiia pro poshyrennia ta profilaktyku COVID-19 [Operational information on the spread and prevention of COVID-19]. *Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy*. URL : <https://moz.gov.ua/uk/operativna-informacija-pro-poshirennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-cov19>. [in Ukr.].
2. Zvit Natsionalnoi politsii Ukrainy pro rezultaty roboty u 2022 rotsi [Report of the National Police of Ukraine on the results of work in 2022]. URL : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_polic_2022.pdf. [in Ukr.].
3. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28 chervnia 1996 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141. [in Ukr.].
4. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. [in Ukr.].
5. Pro zatverdzhennia formy zvitnosti № 5-OT «Zvit pro zastosuвання sudamy Zakonu Ukrainy «Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy» [On the approval of reporting form No. 5-OT «Report on the application by courts of the Law of Ukraine «On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime in the Temporarily Occupied Territory of Ukraine»] : nakaz Derzhavnoi sudovoi administratsii Ukrainy vid 23 travnia 2014 r. № 79. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0079750-14#Text>. [in Ukr.].
6. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy [On ensuring the rights and freedoms of citizens and the legal regime in the temporarily occupied territory of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 15.04.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>. [in Ukr.].
7. Kovalenko, N. (2019) Do pytannia pro vyznachennia poniattia ta oznak pravovoho rezhymu [To the issue of defining the concept and features of the legal regime]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. Seriia : Teoriia derzhavy i prava*. Vyp. 12, pp. 254–258. [in Ukr.].
8. Skakun, O. F. (2001) Teoriia derzhavy i prava [Theory of the state and law] : pidruch. Kharkiv : Konsum. 656 p. [in Ukr.].
9. Chupryna, Yu. Yu. (2014) Pravovi osnovy administratyvno-pravovykh rezhymiv [Legal foundations of administrative and legal regimes]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia : Pravo*. Vyp. 29 (2), pp. 116–119. [in Ukr.].
10. Minka, T. P. (2012) Osoblyvosti klasyfikatsii administratyvno-pravovykh rezhymiv [Peculiarities of the classification of administrative and legal regimes]. *Forum prava*. № 3, pp. 453–458. [in Ukr.].
11. Iurydychna entsyklopediia [Legal encyclopedia] : v 6 t. T. 1 / za red. Yu. S. Shemshuchenka. Kyiv : Vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» im. M.P. Bazhana, 1998. 672 p. [in Ukr.].
12. Pro pravovyi rezhym nadzvychainoho stanu [About the legal regime of the state of emergency] : Zakon Ukrainy vid 16.03.2000. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Olha Hida. The legal regime of a state of emergency as an element of the institution of emergency administrative-legal regimes: concept and content. The article covers the issue of the concept and essence of a state of emergency as an emergency legal regime, the understanding of the concept of a legal regime, as well as characteristic features, features of introduction and restrictions, as a

result of the onset of this legal regime of a state of emergency.

The positions of scientists regarding the understanding of the concept of legal regime were analyzed and it was established that scientists often equate the concepts of legal regime and legal regulation. Also, during the research, it was determined that today the legal basis for restricting human rights and freedoms due to a state of emergency is the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Legal Regime of a State of Emergency», other laws of Ukraine and Decrees of the President of Ukraine on the introduction of a state of emergency in Ukraine or in individual its localities. It is determined that the legal regime of the state of emergency is introduced to eliminate the threat and eliminate especially severe emergency situations as soon as possible.

It is determined that the legal regime of the state of emergency is introduced to eliminate the threat and eliminate particularly severe emergency situations as soon as possible.

Attention was focused on the fact that the introduction of a state of emergency should in no way affect the basic rights of citizens, that the Constitution of Ukraine only limits the rights that can theoretically increase the negative consequences of a state of emergency. It was determined that the introduction of a state of emergency is characterized by special conditions of introduction provided by legislation, as well as the redistribution of powers and competence of state bodies responsible for the introduction of a state of emergency.

The conclusion concludes that the introduction of a legal state of emergency must comply with the principles of state, social necessity, objectivity, expediency and responsibility for possible consequences for the state and society, because regardless of the introduction of a legal state of emergency, a person remains the highest social value in the state and those restrictions defined by the legislator cannot be the basis for illegal behavior in relation to a person.

Keywords: *state of emergency, legal regime, legal support, administrative and legal support, threats, administrative and legal regime.*

УДК 159.923.2

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-2-347-354

Роман ДЕРЕВЯНЧЕНКО[©]

аспірант

(Запорізькій національний університет?)

м. Запоріжжя, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ НАУКОВЦІВ ДО ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розглянуто підходи зарубіжних та вітчизняних науковців до проблем цінностей, смислу, ціннісно-смиислової сфери та ціннісних орієнтацій науково-педагогічних працівників.

Встановлено, що сучасні дослідження зв'язків між цінностями і смислами вказують на їхню взаємозалежність – вона розкривається в понятті ціннісно-смиислової сфери особистості. Проаналізовано структуру ціннісно-смиислової сфери особистості, що впливає на рівень розвитку особистості науково-педагогічного працівника, робить поведінку стійкою і сприяє адаптації до змін. Розглянуто сучасні підходи до поняття ціннісних орієнтацій, що розкривають змістовний бік спрямованості особистості науково-педагогічних працівників, допомагають самовизначитися та реалізуватися у професії.

Ключові слова: *ціннісно-смишлова сфера, ціннісно-смишлові орієнтації, спрямованість, науково-педагогічні працівники, самоактуалізація, заклади вищої освіти.*

Постановка проблеми. Сучасна соціокультурна, політична та економічна ситуація в Україні характеризується кардинальними змінами, що впливають на сферу освіти та сприяють трансформації уявлень про її цілі та функції. Виникає необхідність виходу за межі технологічного розуміння професійної діяльності до сфери психології свідомості, а саме – до дослідження цінностей та смислів професійної педагогічної діяльності. Саме тому проблема теоретичного аналізу ціннісно-смиислової сфери науково-педагогічних працівників є як ніколи актуальною.

© Р. Деревянченко, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0003-8900-2124>

mack97979@gmail.com